

Karsai György

Szophoklész nem tehet semmiről

WAJDI MOUAWAD ANTIK TRILÓGIÁJA

Émlékszem, óvatos, csodálkozással vegyes gyanakvás tört rám, amikor ez év elején kezembe akadt a neves, libanoni származású, kanadai-francia rendező (valamint drámaíró, színész), Wajdi Mouawad interjúja, amelyben arról beszélt, hogy *Des femmes* (Nők) címen színre viszi Szophoklész három tragédiáját: a *Trakhiszi nőket*, az *Antigonét* és az *Elektrát*. Egymás után, egy műsorban, trilógiaként. Erről eszembe jutott Lázár Ervin, akinél Szörnyeteg Lajos (a legjobb szívű behemót) egy olyan költeménnyel nevez az erdei szavalóversenyre, amely semmilyen szempontból nem emlékeztet versre, s ezt a többiek meglehetősen vehemenciával szóvá is teszik. Ő felháborodottan tiltakozik, mondván, már hogy ne lenne vers, ahol a sorok egymás alá vannak írva, s minden sor nagybetűvel kezdődik! Tényleg fogós kérdés, s Vacskamati némi tépelődés után nem is tud mást válaszolni, mint hogy: *csak!* Na, valahogy így voltam Mouawad Szophoklész-trilógiájával is, hiszen attól, hogy három görög tragédiát egymás után eljatszunk, még nem lesz belőlük trilógia – ezt mindenki tudja, aki akár csak egyszer is hallott a görög színházról. Én azonban – ellentétben Vacskamattal, Aromóval, Dömdödömmel és a többiekkel – bizalmat szavaztam a neves rendező ötletének, s ha némi szorongással is, de október elején kíváncsian vártam a mintegy hétórás Szophoklész-maraton a Comédie de Genève zsúfolásig telt nézőterén. Vártam a nagy ötletet, a rendezői elemzés-drámaértelmezés előadásban testet öltő felfedezését, amely egységes gondolati ívben valahogyan egymás mellé rendezi ezt a három, eltérő tematikájú, eltérő karaktereket felvonultató, eltérő konfliktusrendszerre épülő, más és más korban született tragédiát. Nos, tényleg kaptunk három Szophoklész-előadást, s én hősiezen végig is ültem mind a hármat (ezzel csak azért dicsekszem el, mert például a *Le Nouvel Observateur* kritikusa az *Antigoné* mintegy harmadánál feldúltan távozott). Csalódás. Blöff ez a javából, vagy ha nagyon jóindulatú szeretnék lenni, egy hajánál fogva előráncigált, talán a szophoklész művek elégtelen ismeretén alapuló, teljesen elhibázott ötlet áldozata lett (és lesz) világszerte az előadás közönsége, Avignontól Barcelonáig, Montrealtól Párizsig és Genfig. Merthogy megavállalkozásról van szó, tucatnyi ország fontos és kevésbé fontos színháza, egy kanadai minisztérium, önkormányzatok és kulturális intézmények sora karolta fel (és finanszírozza lelke-

sen) Mouawad öt évre tervezett Szophoklész-projektjét, amelynek keretében „tematikus blokkokban” eljatsza Szophoklész mind a hét fennmaradt művét (viszont hová tűnt a mester egyetlen szatírijátéka, a *Nyomszimatolók?* – de csitt, nehogy a rendező észrevegye, mert még felveszi a programba!). A záró esemény, a csúcspont természetesen a hét tragédia egyvégtében való eljatszása lesz. Előre szólok, rám ne számítsanak. „Nők” után jövőre jönnek a „Hősök”, vagyis az *Aiasz* és az *Oidipusz király*, végül a „Halni készülők” – ennek már a címe is jó! –, azaz az *Oidipusz Kolónosban* és a *Philoktétész*. E koncepcióról csak annyit, hogy ha egy diák iskolai dolgozatban veti papírra, borítékolható a bukás. Tökéletes katyvasz, kár is szót vesztegetni rá – talán az eddigi és még várható kritikai visszhang elgondolkodtatja az alkotókat a reménytelenül elhibázott koncepció végigerőltetéséről.

Mert riasztó ötlet-bukásnak elég lehetne ez a „nő-trilógia”: itt és most jószerivel semmi más nem köti össze a három tragédiát, mint hogy mind a háromban szerepel nő. Ezzel azért más görög tragédiák is dicsekedhetnek, ha jól emlékszem. Természetesen nem tartom elképzelhetetlennek, hogy valaki olyan megközelítést talál e három tragédiához, amely koherens élményé avatja egy műsorban való eljatszásukat, de itt most ez nem történt meg. Szenvedő, kétségbeesett, szerelmes, elszánt, bosszúálló nő van a többi Szophoklész-tragédiában is.

Mindhárom előadáshoz azonos színpadkép tartozik: mindvégig szürke-sötét-elmosódott alaptónusban tartott emelvény, amely hol palota, hol síremlék, hol csak meghatározhatatlan funkciójú építmény. Esővel kezdődik (*Trakhiszi nők*) és esővel végződik (*Elektra*) a nap. Mind a három darabra jellemző a patetikus, már-már ironikusnak ható (de semmiképpen nem annak szánt!) deklamáló stílus: a színészek kifelé, a közönséghez beszélnek – mit beszélnek? Szónokolnak, sírnak, ordítanak, olyan *nagyon görög tragédiás* az egész; valahogy negyvenötven évvel ezelőtti stílusban. Nem mintha nem volna egy-egy jó ötlet a rendezésben: például hogy a *Trakhiszi nőkben* a Déianeirát játszó színésznő (Sylvie Drapeau) alakítja Héraklész is (ez filológiaiag stimmel, ha „görögösen”, három szereplő között akarjuk kiosztani a drámát, a feleséget és férjét ugyanaz a színész játssza!). Csakhogy semmiféle kontextusa nincs ennek az ötlet-

Jean-Louis Fernandez felvétele

nek: az *Antigoné*ban a rendező nem viszi tovább ezt a nagyon is *kijátszható* „görögözést”, pedig tudjuk, hogy itt meg Antigonét és Haimónt (!) játszotta ugyanaz a színész.

A színészek mindhárom előadásban teszik a dolgukat, bár kiemelkedő alakítás egy sincs, ami jórészt talán ennek az ódivatú, deklamáló, hatalmas mozdulatokkal, lötytös nagy indulatokkal rohangálunk, kiabálunk stílusnak is köszönhető. Tapintatból nem részletezem, hogy fentiekől eltekintve is meglepően hullámzó a játék színvonala.

Pontosabban van egy remeklés: a Kart az első két tragédiában irányító, a kemény rockban (!) tartott *kardalokat* író és előadó Bertrand Cantat – az 1990-es években a Noir Désir francia rockbanda vezetője – igazi, súlyos színészi, énekesi jelenléttel életet tud vinni az amúgy monoton, unalmasan csordogáló történet-előadásokba. Cantat zenekarával külön világot épít, s időről időre jótékony brutalitással töri meg Mouawad nézőpróbáló, egyhangú színészvezetését. Cantat jelenléte sajnos egyúttal botrányforrás is – talán emlékszünk még nagy port felvert gyilkossági ügyére: 2003-ban Vilniusban agyonverte akkori élettársát, a színésznő Marie Trintignant (Jean-Louis Trintignant lányát), ezért négy évet töltött részint litván, részint francia börtönökben, majd jó magaviselete miatt szabadult; felesége, a magyar Rády Krisztina hamarosan öngyilkos lett. Azóta felháborodás és megvetés kíséri, amerre csak jár a világban; Avignonban nem is léphetett színpadra Mouawad előadásában, olyan elemi erővel tölt ki a tiltakozás esetleges szereplése ellen, s úgy tűnik, a francia közönség soha nem fogja különválasztani Cantat-ban a tehetséges művészt a brutális gyilkostól. Állítólag Genfben is volt – előzetesen – botrány, értelmiségiek, emberjogi, nővédelmi szervezetek tiltakoztak, de színpadra léphetett, játszott... – és remekelt.

Rákóczy Anita

Hamlet és Zi Dan

EGY PEKINGI OPERA

EDINBURGH-BAN ÉS KÍNÁBAN

Az Edinburgh-i Nemzetközi Fesztivál 2011-ben Jonathan Mills igazgatása alatt olyan társulatokat hívott meg a skót fővárosba, amelyekkel csak ritkán találkozhatott eddig az európai közönség. Kína, India, Indonézia, Japán, Korea és Vietnam színházi örökségét hozták el nekünk, hogy előben láthassuk, hogyan hatott ránk a távol-keleti kultúra évszázadokon át,

és hat most itt a „Távol-Nyugaton”. A Sanghaji Pekingi Operatársulat *The Revenge of Prince Zi Dan* (Zi Dan herceg bosszúja) című előadása az opera-szekcióban szerepelt, holott tudjuk, hogy a pekingi operának nincs köze a hagyományos operához.

Ami Skócia legnagyobb színpadán, az Edinburgh Festival Theatre-ben két óra tizenöt percben lejátszódott, valamiféle illusztráció volt a dráma sűrűsödési pontjain, amely hosszan kitartott tánc- és harcművészeti mozdulatok és különös, sipító fejhanganon előadott énekek és recitativók váltakozásából állt. A Shakespeare-tragédia feldolgozása a „kötelezők röviden” felvonásonkénti cselekmény-összefoglalójához hasonlított, és úgy változtatta a *Hamlet*en, ahogy mifelénk nem szokás.

Előttünk majdnem üres tér, díszlet semmi, néhány sírkő egy temető kertben – közöttük vonultak fel és tűntek el az előadás selyemjelmezű színészei, saját arcuk hársány, festett maszkokká, rögzített mimikai vonalakba merevítve. Kézfejeik, ujjaik mozgásának általam nem kódolható, ezerféle jelentése büszkén hirdette, hogy szakmájuk teljes fegyverzetében vannak. Kína leghíresebb operatársulatának tagjai komolyan, páratlan finomsággal tették a dolgukat ezen az európai színpadon. Ültém a telt házas nézőtéren, szédülten néztem magam elé – hát hiába jött el Zi Dan herceg, ha mégis távol maradt, akkor is, ha tiszteletre méltó és érdekes, mint egy mélytengeri vagy trópusi hal, a szerepkörétől függően.